

آلمانی‌ها در ایران

نگاهی به تحولات ایران در جنگ جهانی اول
براساس منابع دیپلماتیک فرانسه

نویسنده: الیور یاست

مترجم: حسین بنی‌احمد

سرشناسه	: باست، الیور.
نوان و نام پدیدآور	: آلمانی ها در ایران: نگاهی به تحولات ایران در جنگ جهانی اول براساس منابع دیپلماتیک
مشخصات نشر	: فرانسه / نویسنده: الیور باست / مترجم: حسین بنی احمد.
مشخصات ظاهری	: تهران: پردیس دانش ۱۳۹۲.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۰-۰۳-۸
فهرست نویسی	: قیبا
یادداشت	: مؤسسه نشر و پژوهش شیراز، ۱۳۷۷.
موضوع	: جنگ جهانی اول، ۱۹۱۴-۱۹۱۸ م- ایران- اسناد و مدارک
موضوع	: ایران- تاریخ- قاجاریان، ۱۱۹۳-۱۳۴۴ ق- اسناد و مدارک
موضوع	: آلمان- روابط خارجی- ایران
موضوع	: فرانسه- روابط خارجی- ایران
موضوع	: ایران- روابط خارجی- آلمان
موضوع	: ایران- روابط خارجی- فرانسه
شناسه افزوده	: بنی احمد، حسین، ۱۳۰۹، مترجم
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۱ آب ۷۰۲ / ۱۴۶ DR
رده بندی دیویی	: ۹۵۵-۷۵۲-۷۳۷
شماره کتاب شناسی ملی	: ۲۹۸۲۳۸۷

آلمانی ها در ایران

آلمانی ها در ایران. نگاهی به تحولات ایران در جنگ جهانی اول براساس منابع دیپلماتیک فرانسه

نویسنده: الیور باست
مترجم: حسین بنی احمد
طراح جلد: پردیس خرمی
چاپ و صحافی: پردیس دانش
تیراژ: ۱۰۰ نسخه
چاپ اول: ۱۳۹۲
حق چاپ و نشر محفوظ است.

تهران. صندوق پستی: ۱۱۱-۱۳۱۴۵

تلفن: ۲۲۲۰۶۱۳۳ - فکس: ۲۲۶۸۷۲۰۴

همراه: ۰۹۳۶۱۸۲۰۰۹۵

سایت: www.shirazehketab.net

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

یادداشت دبیر مجموعه	۹
پیشگفتار نویسنده بر چاپ فارسی	۱۱
سرآغاز	۱۳

فصل اول: آلمان و ایران در جنگ جهانی اول، تاریخچه رویدادها

● بخش اول: از ابتدای سال ۱۹۱۵ تا بهار سال ۱۹۱۶: اوج فعالیت

آلمانی‌ها در ایران	۲۷
۱. شکل‌گیری طرح آلمان	۲۷
۲. ژانویه ۱۹۱۵: انتخاب یک سیاست مشخصاً ایرانی از طرف آلمانی‌ها و تبیین ساختار دھیری	۳۰
۳. بهار ۱۹۱۵: آغاز عملیات در ایران	۳۵
۴. کوشش برای تبیین برنامه سیاسی آلمان در ایران	۳۹
۵. از ماه مه تا ژوئیه ۱۹۱۵: کابینه عین‌الدوله و آلمانی‌ها	۴۱
۶. استقرار نیروهای آلمانی در سراسر ایران در تابستان ۱۹۱۵	۴۳
۷. پیشنهاد اتحاد از طرف کابینه مستوفی‌الممالک و تشکیل هیئت فن در گلنز	۴۸
۸. اوج نفوذ آلمان در ایران در پایان سال ۱۹۱۵: شکست آلمانی‌ها در پایتخت در نوامبر ۱۹۱۵ و پیروزی آنان در ولایات	۵۱
۹. عقب‌نشینی آلمان از غرب ایران در برابر پیشروی سربازان روسیه	۵۳
در آغاز سال ۱۹۱۶	۵۳
۱۰. مقدمات تشکیل یک دولت جدید ایرانی در تبعید	۵۶
۱۱. شکست کامل در بهار ۱۹۱۶	۵۷

● بخش دوم: از تابستان ۱۹۱۶ تا فوریه ۱۹۱۷: از سرگیری فعالیت

آلمانی‌ها در ایران تحت اقتدار عثمانی‌ها	۶۰
---	----

۱. برنامه جدید تنظیم شده توسط نادولنی ۶۰
۲. تشکیل دولت موقتی به ریاست نظام السلطنه ۶۱
۳. سازماندهی مجدد نقرات و نهادهای سیاست آلمان در ایران ... ۶۲
۴. از پاییز ۱۹۱۶ تا فوریه ۱۹۱۷: همکاری ایرانی‌ها و آلمانی‌ها در منطقه تحت اشغال عثمانی‌ها؛ روابط پر کشمکش دولت موقت با آلمانی‌ها ۶۳
۵. شکست نهایی نقشه‌های آلمان در ایران ۶۶
۶. آلمان و ایران تا پایان جنگ ۶۷

فصل دوم: فعالیت آلمانی‌ها در ایران از دیدگاه دیپلماسی فرانسه

● بخش اول: از آغاز سال ۱۹۱۵ تا ۱۵ نوامبر ۱۹۱۵: اوج فعالیت

۱. آلمان در ایران ۷۱
۱. از آغاز سال ۱۹۱۵: ورود مأموران آلمان به صحنه عملیات ۷۱
- الف. مارس ۱۹۱۵: نخستین «مدارک کتبی درباره یک توطئه سازمان داده شده توسط وزیر مختار آلمان در تهران» ... ۷۱
- ب. بحران آوریل ۱۹۱۵: ضربه آلمان علیه «بانک شاهنشاهی ایران» و اقدام متفقین برای کودتا ۷۶
- پ. «نقشه جنگی» وزیر مختار فرانسه در ۴ مه ۱۹۱۵ ۸۲
- ت. پایان مه ۱۹۱۵: تعرض همزمان دیپلماتیک کابینه عین‌الدوله نسبت به فرانسه و آلمان ۸۸
۲. بحران طولانی دولتی در تابستان ۱۹۱۵: در اقدام فرانسوی‌ها برای بی‌اثر کردن فعالیت آلمانی‌ها ۹۹
- الف. استقرار نیروهای آلمانی در آغاز تابستان ۱۹۱۵ و تجدید «نقشه جنگی» وزیر مختار فرانسه ۹۹
- ب. برنامه جدید موافقت با ایرانیان که به دنبال شکست «گشت نظامی» روس‌ها در ۶ اوت ۱۹۱۵ لوکنت آن را تبلیغ می‌کرد ۱۰۵
- پ. چکیده: دو نظر به ظاهر متضاد فرانسوی‌ها برای رسیدن به یک هدف ۱۱۰

۳. از پایان اوت تا ۱۵ نوامبر ۱۹۱۵: موفقیت روزافزون تدارکات آلمانی‌ها و تغییر اوضاع
- الف. نقشه متفقین برای اولتیماتوم دادن به ایران به هنگام تشدید وخامت اوضاع در سپتامبر ۱۹۱۵ ۱۱۳
- ب. پایان اکتبر ۱۹۱۵: شایعه اتحاد ایران و آلمان ۱۲۲
- پ. تلاش‌های مکرر وزیر مختار فرانسه در آستانه آغاز درگیری ۱۲۸
- ت. شکست آلمان در ۱۵ نوامبر ۱۹۱۵ ۱۳۳
- بخش دوم: کاهش فعالیت آلمانی‌ها تا مه ۱۹۱۶ ۱۴۱
۱. ژانویه ۱۹۱۶: نقشه هیئت سیاسی فرانسه در ایران برای پایان دادن به فعالیت‌های آلمانی‌ها ۱۴۲
- الف. ارزیابی برنامه‌های تبلیغاتی فرانسه توسط وزیر مختار فرانسه در تهران ۱۴۴
- ب. پیشنهاد انجمن ایران و فرانسه ۱۴۶
- پ. نامه محبت‌آمیز یک ایرانی خطاب به فرانسه ۱۴۷
- ت. طرح اعزام هیئت و مسئله تبیین هدف‌های جنگی فرانسه در خاورمیانه ۱۴۹
۲. مه ۱۹۱۶: بیرون راندن آلمانی‌ها از ایران ۱۵۳
- بخش سوم: دوره میانی از ماه مه ۱۹۱۶ تا نوامبر ۱۹۱۷ ۱۵۶
- بخش چهارم: از نوامبر ۱۹۱۷ تا پایان جنگ: خطر تجدید فعالیت آلمانی‌ها ۱۵۹
۱. پیشنهاد فرانسه برای انعقاد یک قرارداد بین انگلیس و فرانسه درباره ایران ۱۵۹
- الف. طرح موافقت‌نامه فرانسه و انگلیس ۱۶۰
- ب. تکوین طرح عهدنامه ۱۶۲
- پ. اهمیت قرارداد ترک محاصره روسیه و آلمان در

۱۶۵	برست - لیثوفسک
	ت. ارزیابی طرح موافقت‌نامه توسط وزیرمختار فرانسه
۱۶۶	در تهران
۱۶۷	ث. پیشنهاد متقابل لندن
	۲. پیشنهاد امضای موافقت‌نامه میان فرانسه و انگلستان و وضعیت
۱۷۱	بحرانی اهداف فرانسوی‌ها در خاورمیانه در پایان جنگ
	الف. «حزب مستعمراتی» و وضعیت جدید در داخل و در
۱۷۲	سطح رئوپرولتیک در سال ۱۹۱۷
	ب. توسل فرانسوی‌ها به «شورای عالی جنگ» در بهار
	۱۹۱۸: از سرگیری تحرکات سیاسی به میانجی
۱۷۷	نظامیان
۱۸۱	نتیجه‌گیری
۱۸۹	کتاب‌شناسی جنگ جهانی اول
۲۲۷	فهرست اعلام

یادداشت دبیر مجموعه

تاریخ معاصر ایران که اصولاً تاریخ پیچیده و غامضی است، با پیش‌آمد جنگ اول جهانی و در نتیجه، گره خوردن ناگهانی بسیاری از تحولات کشور با انبوهی از حرکت‌های بین‌المللی و منطقه‌ای که تا پیش از آن در عرصهٔ رخدادهای کشور منشأ تأثیر نبود، جنبه‌ای یافت به مراتب پیچیده‌تر از پیش.

درک و شناخت تحولات این دوره که در مقام نقطهٔ پایان بر یک دوره از تاریخ ایران - انقلاب مشروطه - و همچنین پیش‌درآمدی بر یک دورهٔ جدید، از اهمیتی تعیین‌کننده برخوردار است، مستلزم شناسایی و بررسی جزء به جزء تحولات در هم تنیده این دوران است.

ارزش اصلی کتاب آلمانی‌ها در ایران نیز دقیقاً در آن است که به سهم خود، گامی است در تفکیک و شناسایی یکی از این لایه‌ها، یعنی خط مشی سیاسی دولت فرانسه در قبال تحولات ایران در دورهٔ مورد بحث. و برای روشن شدن این موضوع، به شرح مختصری نیز از برنامه‌های سیاسی آلمان در ایران و چگونگی فعالیت عناصر و عوامل آن دولت در جهت تحقق این برنامه‌ها اقدام شده است که از لحاظ محتوایی کم از بخش اصلی کتاب نیست.

همان‌گونه که نویسنده در آغاز کتاب خاطر نشان ساخته است، فرانسه از جمله کشورهایی تلقی شده که در این دوره از تاریخ ایران نقش و حضور سیاسی قابل توجهی نداشته است حال آن‌که براساس تحقیقاتی که در این نوشته ارائه شده، به روشنی آشکار می‌شود که برخلاف این نوع برداشت‌ها دیپلماسی فرانسه در این سال‌ها در همه حال خط مشی معینی نسبت به تحولات ایران داشته است، هر چند که این خط مشی در مقام مقایسه با دیپلماسی برخی از قدرت‌های همسایه، از تأثیر و نفوذ چندان برخوردار نبوده باشد.

یکی دیگر از بخش‌های قابل توجه کتاب، کتابشناسی پایانی آن است. تعداد کثیر کُتُب و مقالات خارجی‌ای که در زمینه تحولات کلی جنگ، و به‌ویژه جوانب شرقی آن منتشر شده‌اند، و تعداد نه‌چندان ناچیز آثاری که به تحولات ایران در این دوره مربوط می‌شود و مهجور ماندن آنها از یک سو و در مقایسه، سهم خرد و اندک مطالعات و بررسی‌های ایرانی در این عرصه از سوی دیگر، خود تأکیدی است بر ضرورت آغاز یک رشته بررسی‌های گسترده در این زمینه که هم جوانب خارجی امر را در برگیرد - خط مشی‌های سیاسی نظامی عثمانی، بریتانیا، آلمان و روسیه - و هم ابعاد داخلی آن را چه در عرصه تحولات سیاسی کشور در این سال‌ها، به‌طور کلی و چه آشکال خاص و ویژه‌ای که این تحولات در هر گوشه از کشور به خود گرفت.

کاوه بیات

پیشگفتار نویسنده بر چاپ فارسی

این بررسی به دلایل متعددی می‌تواند مورد توجه خوانندگان ایرانی قرار گیرد. زیرا از یک سو تاریخچه‌ای مختصر از فعالیت آلمانی‌ها را در ایران دوره جنگ اول جهانی در بردارد که چگونگی شکل‌گیری، و در نهایت شکست طرح‌های آلمانی‌ها را در این سال‌ها شامل می‌شود و از سوی دیگر نگاهی است به سیاست خارجی فرانسه در قبال تحولات این دوره که بر تحقیقات نگارنده در آرشیو وزارت امور خارجه آن کشور استوار است. اگرچه دیپلماسی فرانسه در ایران سال‌های جنگ در مقایسه با دیپلماسی برخی از دیگر قدرت‌های جهانی از محدودیت چشمگیری برخوردار بود، ولی چنان که از خلال این بررسی ملاحظه خواهد شد، گسترده‌تر از آن بوده است که تاکنون مورخان می‌پنداشته‌اند.

سیاست خارجی ایران در زمان جنگ، یا لاف‌گوشه‌هایی از آن و همچنین آراء دیپلمات‌های فرانسه در مورد برخی از رجال ایران، از دیگر مواردی که در این بررسی ملاحظه می‌شود و می‌تواند برای خواننده ایرانی جالب توجه باشد. امیدوارم که ترجمه و انتشار کتاب به آشنایی بیشتر خوانندگان ایرانی با تاریخ جنگ جهانی اول در ایران کمک کرده و توجه پژوهشگران را بیش از پیش به بررسی این دوره مهم از تاریخ ایران جلب نماید. در خاتمه جای آن دارد از زحمات مترجم محترم، آقای دکتر بنی‌احمد در ترجمه این اثر تشکر شود.

آلبوراست
بامبرگ، آلمان
دی‌ماه ۱۳۷۶